

SOSIAALI- LÄÄKETIETEELLINEN AIKAKAUSLEHTI

JOURNAL OF SOCIAL MEDICINE

Päätoimittaja
Kristiina Manderbacka
editor@socialmedicine.fi

Toimitussihteeri
Krister Björklund
toimitussihteeri@socialmedicine.fi
040-747 8953

Toimitusneuvosto
Elina Hemminki, Lasse Kannas, Jaakko Kaprio,
Antti Karisto, Liisa Keltikangas-Järvinen, Simo Kokko,
Eero Lahelma, Risto Lehtonen, Pekka Louhiala,
Esa Läärä, Jouko Lönnqvist, Heikki Murtomaa,
Ritva Nupponen, Kari Poikolainen, Pekka Puska,
Arja Rimpelä, Elianne Riska, Leena Räsänen,
Sirkka Sinkkonen, Harri Sintonen, Antti Uutela,
Jussi Vahtera, Tapani Valkonen, Hannu Vuori

Julkaisija
Sosiaalilääketieteen yhdistys ry
Socialmedicinska föreningen rf

Puheenjohtaja
Aini Ostamo
Kansanterveyslaitos, Mannerheimintie 166,
00300 Helsinki
aini.ostamo@ktl.fi

Sihteeri
Tuulikki Vehko
PL 598, 00101 Helsinki,
sihteeri@socialmedicine.fi

Neljä numeroa vuodessa
Tilaushinnat vuonna 2008: Jäsenet 35 €
opiskelijat 16 € (Sosiaalilääketieteen
yhdistyksen jäsenmaksu), muut, yhteisöt ja
tilaukset ulkomaille 39 €,
irtonumerot 10 € + postikulut

ISSN 0355-5097
Vammalan Kirjapaino Oy 2008

P ä ä k i r j o i t u s

1/2008
45. VUOSIKERTA

Etnografia ja terveyden- huoltotutkimus

Terveydenhuoltotutkimukselle on virinnyt viime aikoina uusia kysymyksiä kolmesta erilaisesta suunnasta. Eettinen keskustelu potilaan asemasta, oikeuksista ja ”asiakkuudesta” on nostanut esiin uudenlaisia pulmia toimijuuden suhteen. Yhteiskunnan muuttuessa potilaiden tulisi voida olla enemmän toimijoita ja asiantuntijoita oman hoi- tonsa suhteen kuin on ehkä edes haluttu myön- tää. Keskustelussa on noussut esille myös kysy- myksiä siitä, millaisin tavoin toimijuus rakentuu. Hiukan toisesta suunnasta on puolestaan kysytty, mitä sairaalle ja apua tarvitsevalle ihmiselle käy, jos aktiivisen ”asiantuntija-asiakkaan” rooliin asettuminen ei olekaan hänelle positiivinen mah- dollisuus, vaan liiallinen vaatimus.

Toinen keskustelu liittyy julkisen terveyden- huollon muutoksiin ja erityisesti hoidon laadun takaamiseen. Viime aikoina esimerkiksi sanoma- lehtien sivuilla on käyty toistuvia keskusteluita, joissa ihmiset ovat kertoneet ongelmallisiksi ko- kemistaan tapahtumista terveydenhuollossa sekä potilaina, omaisina että hoitotyöntekijöinä. Nämä kokemukset avaavat näkökulmia sekä vuorovaikutuksen tutkimiseen terveydenhuollon käytännöissä että organisaatioiden ja käytäntöjen välillä.

Kolmanneksi monikulttuurisuuden muotou- tuminen osaksi suomalaista arkielämää asettaa

terveystutkimukselle uusia kysymyksiä. Hyvän hoidon määrittelyihin joudutaan löytämään uusia näkökulmia, jotka eivät rakennu enää itsestään selville sopimuksille yhden suomalaisen kulttuurin sisällä. Teorioita sairauksien taustoista, syytekijöistä ja hoitokeinoista joudutaan miettimään uudelleen. Kysymys kulttuurisensitiivisyydestä tärkeänä osan hoitotyötä koskee myös kohtaamisella sellaisten suomalaisten potilasryhmien kanssa, joiden elämäntapa ja maailmankatsomus poikkeavat tuntuvasti valtaväestön toiminnasta ja käsityksistä.

Toimijuus, vuorovaikutus ja kulttuuriset määrittelyt ovat kaikki sellaisia alueita, jotka kiinnostavat etnografista tutkimusta maailmalla. Alalla on useita tieteellisiä sarjoja, jotka käsittelevät näitä kysymyksiä, kuten *Medical Anthropology* ja *Medical Anthropology Quarterly* sekä *Sociology of Health and Illness*. Aineistonkeruun kannalta etnografia on eräänlainen laadullisten menetelmien metodiperhe. Metodologisesti sen voi määrittellä lähestymistavaksi, joka perustuu välittömään ja kestävään vuorovaikutukseen tutkittavien ihmisten kanssa ja jossa pyritään kuvaamaan todellisuutta tutkittavien omista näkemyksistä ja/tai toiminnasta käsin, niin pitkälti kuin mahdollista. Erityiseksi ja muista laadullisista menetelmistä poikkeavaksi sen tekee eläminen tutkittavien ihmisten kanssa ja heidän ehdoillaan. Etnografia on aikanaan alkanut antropologisesta kenttätyöstä, jonka varaan periaatteet tutkimuksen pitkäkestoisuudesta, tarkasta kuvauksesta, tutkittavien ehdoilla osallistumisesta, havainnoinnista ja kirjoittamisesta aikanaan rakentuivat.

Kuka sitten nyky maailman aikaan ”elää tutkittavien kanssa”? Eikö vaatimus ole aikansa elänyt ja aika romanttinen? Nykyetnografian kentät ovat muuttuneet koska maailmakin on, ja usein puhutaan ”monikenttäisyydestä” yhden ainoan ja kaukaisen kentän sijasta. Etnografit – varsinkin terveyden tutkimuksen alueella – tekevät usein tutkimustyötä omassa kulttuurissa, jossa ei aina edes voi tehdä pitkäkestoisia kenttätöitä saati sitten elää kentällä. Kuitenkin periaate itsessään on säilynyt etnografian metodologiassa: eläminen tutkittavien kanssa tarkoittaa eläytymistä ja vuorovaikutuksellista intensiteettiä, läheisyyttä ja etäisyyttä ja niiden välistä liikettä, joiden avulla ja kautta etnografi luo kohteestaan kuvaa. Ollakseen tutkittavien ihmisten todellisuudesta lähtevää, etnografian tulee olla riittävän elettyä ja lähellä, ja toisaalta, ollakseen tutkimusta, sen tulee olla riittävän etäällä ja objektiivista.

Useiden tieteenalojen piirissä on syntynyt kiinnostusta etnografiaa kohtaan. Yksi syy kiinnostukseen on etnografian kyvyssä ”nähdä toisin” ja löytää uusia näkökulmia tutkittaviin aiheisiin. Toinen syy on ainakin yhteiskuntatieteiden piirissä ilmenevä väsyminen diskurssianalyttiseen tekstitutkimukseen. Kolmannen syyn voi liittää siihen, että arjen ja arkisen toiminnan tutkimus ovat saaneet uutta jalansijaa niin kulttuurintutkimuksessa, historian tutkimuksessa kuin yhteiskuntatieteissäkin.

Tämä erikoisnumero koostuu kuudesta artikkelista, joissa kysymyksiä toimijuudesta, vuorovaikutuksesta ja kulttuurisista määrittelyistä pohditaan etnografisesti kunkin tutkijan omasta aineistosta, tieteenalasta ja tutkimuskysymyksistä käsin. Artikkeleissa käytetään erilaisia aineistoja – haastatteluita, kertomuksia, potilasasiakirjoja ja/tai havainnointia – ja se, mitä kussakin artikkelissa tarkalleen tarkoitetaan etnografialla, vaihtelee. Yhteistä artikkeleille on pyrkimys ymmärtää ja analysoida tutkimuskohdetta lähietäisyydeltä.

Toimijuuden tutkimisen kannalta etnografinen menetelmä mahdollistaa ensinnäkin kuvauksia sellaisista paikoista käsin, joihin toimija itse voi tutkijan johdattaa. Marja-Liisa Honkasalon artikkelissa luodaan katsaus etnografian kenttään erityisesti kenttätyön näkökulmasta. Huolimatta erilaisista näkemyksistä, joiden avulla etnografiaa määritellään, tutkijat ovat yksimielisiä tietystä minimaalisesta määritelmästä, joka sisältää kenttätyön, kontekstin ja tiheän kuvauksen. Artikkelissa valotetaan myös toimijuutta kirjoittajan oman etnografian kautta sekä kontekstuaalisuutta, jonka kautta ihmisten omat sairauksien arki-teoriat rakentuvat. Salome Tuomaala pohtii artikkelissaan suomalaisnaisten toimijuuden ja kansalaisuuden rakentumista abortinhakutilanteissa. Hän tarkastelee naisten kokemuksia abortinhakuun liittyvistä lääkärikohtaamisista ja erityisesti näiden kohtaamisten kitkakohdista. Tuomaala käyttää haastattelu- ja kertomusaineistoa; tutkimusotteen monimuotoinen kontekstuaalisuus tekee tutkimuksesta etnografisen ja tekstien kerrostunut lähiluku kuvauksesta tiheää, kuten Tuomaala artikkelissaan kuvaa.

Meri Larivaaran ja Anna Lepon artikkelissa tarkastellaan terveydenhuollon vuorovaikutustilanteita ja työntekijöiden näkemyksiä työstään. Larivaara tarkastelee artikkelissaan teemahaastattelu- ja havainnointiaineistoon nojaten pietarilaisten gynekologien raskaudenkeskeytystä kos-

keviä käsityksiä ja käytäntöjä. Larivaara pohtii artikkelissaan myös haastattelu- ja havainnointimateriaalin eroja sekä lyhytkestoiseen ja tarkasti kohdennettuun havainnointiin perustuvan etnografian mahdollisuuksia terveystutkimuksessa. Anna Leppo tarkastelee artikkelissaan suomalaisen äitiyspoliklinikan työntekijöiden keinoja puuttua päihdeongelmaisten raskaana olevien naisten päihteiden käyttöön. Työntekijöiden toimijuus avautuu etnografisesti eräänlaisena jatkumona, joka sisältää tilannesidonnaisia ja vaihtelevia käytäntöjä suhteessa päihdeongelmaisiin äiteihin. Työntekijöiden ja potilaiden välisiä vuorovaikutustilanteita tarkastelemalla hän käsittelee myös laajemmin kysymystä erilaisten terveysneuvontatilanteiden vuorovaikutuksellisista haasteista.

Erikoisnumeron kahdessa viimeisessä artikkelissa tarkastellaan erityisesti monikulttuurisuuden liittyviä kysymyksiä. Mulki Mölsä ja Marja Tiilikainen käsittelevät artikkelissaan ikääntyvien somalien kokemuksia Suomessa. He tarkastelevat haastatteluaineiston valossa tutkittavien näkemyksiä vanhenemisesta, sairastamisesta, suoma-

laisista terveyspalveluista sekä kuolemaan liittyvistä käytännön järjestelyistä. Erikoisnumeron viimeisessä artikkelissa Marja Tiilikainen kysyy miksi ja miten somalialaiset maahanmuuttajat etsivät terveysongelmiinsa hoitoa aiemmasta kotimaastaan Somaliasta ja millaisia haasteita tämä transnationaalinen hoidonetsintä asettaa suomalaiselle terveydenhuollolle. Tiilikainen kuvaa, miten transnationaalinen etnografia vaatii myös tutkijalta liikkumista paikasta toiseen ja valtioiden välisten rajojen ylittämistä, jolloin kenttiäkin on enemmän kuin yksi.

Kaikissa tämän erikoisnumeron artikkeleissa tutkijat kuvaavat paitsi tutkimuskohdettaan myös tutkijanpaikkaansa, siis omaa rooliaan tiedon tuottajana. Artikkelit perustuvat monivuotiselle tieteidenväliselle yhteistyölle Suomen Akatemian Terveydenhuoltotutkimuksen tutkimusohjelmaan kuuluneessa tutkimushankkeessa ”Changes in Population, Changes in Distress. Challenges to Finnish Health Care”.

MARJA-LIISA HONKASALO JA ANNA LEPPÖ